

Katecheza w służbie ekologii

Catechesis in the service of ecology

Summary

The task of catechesis is the education of children, youth and adults to be active participants in the life of the Church and the world. The need to engage in ecological matters results from the fact that God has entrusted the world to humans and told man to care for its appearance (cf. Gen 2,15). In catechesis, the service to ecology means teaching respect and forming an attitude of love towards God, the other person and the whole of creation. This is associated with moral upbringing, one which indicates the need for an „ecological conversion”, in other words, an inner change of man. The determinant of a properly understood and realized ecology is, thus, the human person. Ecological activity means, first of all, respecting every human being, who is an „image” of God, and secondly, the world, which is God’s creation. In school catechesis, proper attitudes towards the human being and environment need to be nurtured. The protection of nature demands practical action and, therefore, moral attitudes giving superiority of being over possessing need to be formed. The aim of all undertaken ecological action in catechesis is showing the truth that the world is a common home, for which one should incessantly care (cf. *Laudato si* 232). The Church educates pupils for an ecological sensitivity as it takes into account both the protection of the natural as well as the human (social) environment.

Key words: parents, upbringing, love, setting limits.

Zadaniem współczesnej katechezy jest przygotowanie dzieci, młodzieży i dorosłych do aktywnego uczestnictwa w życiu Kościoła oraz społeczeństwa. Zarówno społeczna natura człowieka, jak i chrześcijańskie powołanie do świętości wymagają zaangażowania w różne dziedziny życia społecznego. Potrzeba zajęcia się sprawami ekologii wynika z powierzenia człowiekowi świata i nakazu troski o jego oblicze (por. Rdz 2,15). Papież Benedykt XVI podkreślał, że człowiek ma „sprawować odpowiedzialną władzę nad naturą, by jej strzec, uzyskiwać z niej korzyści i uprawiać ją także w nowych formach i dzięki nowym zaawansowanym technologiom, tak by mogła ona godnie przyjąć i wyżywić zamieszkującą ją ludność” (*Caritas in veritate* 50).

Katecheza służy ekologii poprzez formowanie nowego modelu kultury ekologicznej. Przede wszystkim uczy szacunku i miłości do Boga, który stworzył świat oraz do całego stworzenia. W ten sposób przypomina o współistnieniu w biosystemie ludzi oraz różnych gatunków zwierząt i roślin. Ta idea życia w zgodzie z Bogiem, samym sobą, drugim człowiekiem oraz całą przyrodą powinna przyświecać wszystkim ludziom, a zwłaszcza młodemu pokoleniu, do którego należy przyszłość świata. Ojciec Święty Franciszek w encyklice *Laudato si'* mówi o potrzebie „nawrócenia ekologicznego”, czyli o wewnętrznej przemianie i zajęciu właściwej postawy wobec środowiska naturalnego¹. Według niego „«Ekologia ludzka» oznacza również

¹ J. Orzeszyna, *Katecheza VI / 2016, Integralność nowego człowieka i nowego stworzenia (ekologia ducha ludzkiego) – streszczenie*, http://poznana.ak.org.pl/wp-content/uploads/2016/05/AK_Katecheza_2016_06_Currenda.pdf, z dn. 02.01.2018.

coś bardzo głębokiego: niezbędną relację życia człowieka z prawem moralnym, wpisanym w jego naturę, relację konieczną, by można było stworzyć bardziej godne środowisko” (*Laudato si* 155). Ochrona, a następnie dbałość o środowisko, wiąże się z kształtowaniem wśród katechizowanych dzieci, młodzieży i dorosłych mentalności ekologicznej. Polegać ona ma na ukazywaniu piękna stworzonego świata i ścisłego powiązania życia człowieka z przyrodą. Dlatego też nauczanie szkolne oraz katechizacja poszukuje takich rozwiązań, które będą nie tylko prowadzić do poznania chrześcijaństwa, ale także do umiłowania Bożego świata. W katechezie należy kształtować odpowiedzialne postawy uczniów wobec innych ludzi oraz otaczającego ich świata. Ochrona przyrody wymaga działań praktycznych, dlatego też ekologia w katechezie zmierza do kształtowania postawy moralnej, w której dominuje wyższość bycia nad posiadaniem. Człowiek jest w szczególności sposobem „odpowiedzialny za środowisko życia, to znaczy za rzeczywistość stworzoną, która z woli Boga ma służyć jego osobowej godności i jego życiu: odpowiedzialny nie tylko wobec obecnej epoki, ale i przyszłych pokoleń” (*Evangelium vitae* 42).

1. Świat przyrody jako dzieło Stwórcy „A Bóg widział, że były dobre”

Księga Rodzaju w pierwszym (por. Rdz 1,1-2,4a) oraz drugim (por. Rdz 2,4b-25) opisie stworzenia podaje, że Pan Bóg stworzył niebo i ziemię oraz całą przyrodę. Natomiast *Katechizm Kościoła Katolickiego* przypomina, że „Piękno wszechświata: Porządek i harmonia świata stworzonego wynikają

z różnorodności bytów oraz związków, jakie istnieją między nimi. Człowiek odkrywa je stopniowo jako prawa natury. Budzą one podziw uczonych. Piękno stworzenia jest odbiciem nieskończonego piękna Stwórcy. Powinno ono budzić szacunek i zachęcać do podania Bogu rozumu i woli człowieka” (KKK 341). Jednocześnie, jak utrzymują opisy biblijne Bóg uczynił człowieka na swój obraz i nakazał mu panowanie nad wszystkimi stworzeniami (por. Rz 1,26). W ten sposób człowiek „otrzymał zlecenia, aby rządził światem w sprawiedliwości i świętości, podporządkowując sobie ziemię ze wszystkim, co w niej jest” (*Gaudium et spes* 34). Można zatem wywnioskować, że Pan Bóg nie przekazał człowiekowi świata w doskonałej postaci. To człowiek z nieuporządkowanej ziemi ma „uczynić mieszkanie godne siebie. Osiągnięcie tego celu wymaga współdziałania z Bogiem Stwórcą”². Dlatego też ludzka egzystencja na ziemi powinna opierać się na trzech relacjach, które są ściśle ze sobą powiązane. Chodzi tutaj o relację: z Panem Bogiem – Trójcą Świętą, z innymi ludźmi oraz ze stworzonym światem. *Katechizm Kościoła Katolickiego* przypomina, że ta „Współzależność stworzeń jest chciana przez Boga. Słońce i księżyc, cedr i mały kwiatek, orzeł i wróbel: niezmierna różnorodność i różnorodność stworzeń oznacza, że żadne z nich nie wystarcza sobie samemu. Istnieją one tylko we wzajemnej zależności od siebie, by uzupełniać się, służąc jedno drugiemu” (KKK 340). Analizując biblijne opisy stworzenia, można stwierdzić, że człowiek jest zobowiązany w sposób szczególny do troski o stworzony świat. Ma on dbać o porządek, chronić, strzec i bronić dzieła, które

² S. Dziekoński, *Znaczenie katechezy w edukacji ekologicznej*, <http://apcz.umk.pl/czasopisma/index.php/PCh/article/download/PCh.2011.011/216>.

zostało mu powierzone przez Boga Stwórcę³. Dotyczy to całej przyrody, a więc roślin i zwierząt. W szczególności sposób zaś ma dbać o drugiego człowieka. Dlatego ma „Bronić życia i umacniać je, czcić je i kochać – oto zadanie, które Bóg powierza każdemu człowiekowi, powołując go – jako swój żywy obraz – do udziału w Jego panowaniu nad światem” (*Evangelium vitae* 42). Należy także podkreślić, że to panowanie nie oznacza władzy absolutnej czy swoistej wolności w dysponowaniu światem i jego dobrami. Wskazuje raczej na kierowanie się we wszelkich działaniach wolą samego Boga. Oznacza to życie prawami i nakazami wpisanymi w serce człowieka, a także poddanie się prawu moralnemu (por. *Evangelium vitae* 42). Trzeba przypominać, że, wraz z nakazem panowania człowieka ma światem, Bóg obdarza ludzi szeregiem darów i zdolności, które pomogą w realizacji Bożego planu względem stworzenia. Jednak biblijna prawda o grzechu pierworodnym wskazuje, że człowiek ma naturę skłoną do złego. Dlatego też „Ograniczenie nałożone od początku na człowieka przez samego Stwórcę i wyrażone w sposób symboliczny w zakazie «spożywania owocu drzewa» (por. Rdz 2,16-17) jasno ukazuje, że (...) jesteśmy poddani prawom (...), których nie można bezkarnie przekraczać” (*Christifideles laici* 43). Kiedy człowiek przekracza Boże zakazy, dopuszcza się szeregu błędów i grzechów, które nie tylko niszczą samego człowieka, ale również otaczającą go przyrodę. To właśnie grzech niszczy ład, który został wpisany przez Boga Stwórcę w naturę człowieka i utrudnia osiągnięcie harmonii i pokoju w świecie.

Papież Franciszek podkreśla, że „Proces degradacji środowiska ludzkiego i środowiska przyrodniczego zachodzi jednocześnie i nie poradzimy sobie z degradacją środowiska naturalnego, jeśli nie zwrócimy uwagi na przyczyny związane z degradacją człowieka i społeczeństwa” (*Laudato si* 48). Słowa te wskazują na związek pomiędzy nieuporządkowaną naturą ludzką a niszczeniem środowiska naturalnego. Zgodnie z tym troska człowieka o świat stworzony łączy się nie tylko z odpowiedzialnością za przyrodę, ale i za człowieka oraz przekształcaniem świata zgodnie z odwiecznym planem Boga Stwórcy. Bóg, jako Pan i Stwórca całej przyrody nieożywionej i ożywionej, daje wzór należytej troski o stworzony świat. Niedopuszczalna jest zatem sytuacja, „w której większą wagę przykładają się do ratowania przyrody aniżeli do ratowania życia i godności człowieka”⁴. Dlatego też to „uprawianie” i „strzeżenie” świata obejmuje nie tylko relację człowieka do środowiska, ale również między ludźmi. A zatem zadaniem katechezy ekologicznej jest ukazanie piękna świata i przyrody oraz wskazanie na fakt, „iż każda aktywność człowieka jako istoty odpowiedzialnej ma swój wymiar moralny. Chrześcijańską powinnością w odniesieniu do przyrody jest bowiem nie tylko szacunek i miłość do dzieł Boga, ale również moralne zobowiązanie do robienia tego, co dobre oraz unikania tego, co złe”⁵. Właściwa koncepcja ekologii nie może pomijać człowieka, który jest „obrazem Boga”. Jednocześnie należy podkreślać, że „wedle Bożego zamysłu zasoby ziemi są dane wszystkim ludziom i każdemu człowiekowi

³ Por. A. Zellma, *Edukacja ekologiczna katechizowanej młodzieży w kontekście zmian programowych szkolnego nauczania religii*, bazhum.muzhp.pl/media/files/...t5/.../Studia_Elblaskie-r2003-t5-s255-267.pdf, z dn. 03.01.2018.

⁴ M. Kosche, *Nawrócenie ekologiczne w hermeneutyce teologiczno-społecznej*, <https://depot.ceon.pl/handle/123456789/10757>, z dn. 03.01.2018.

⁵ A. Zellma, *Edukacja ekologiczna...*, jw.

jako środek służący rozwojowi życia prawdziwie na miarę człowieka" (*Christifideles laici* 43).

Człowiek z jednej strony ma prawo do czerpania z zasobów ziemi, z drugiej zaś ma być odpowiedzialny za otrzymane dary. Troska o przyrodę musi łączyć się z jej przekształcaniem dla dobra ludzi i świata. Bóg powierzył zadanie strzeżenia ziemi człowiekowi i dlatego ekologii powinno uczyć się od najmłodszych lat, a więc w rodzinie, szkole, parafii. Ojciec Święty Jan Paweł II podkreślał ważność troski o środowisko życia człowieka. Mówił, że „W obliczu powszechnej degradacji środowiska naturalnego ludzkość uświadomiła sobie, że nie można dłużej wykorzystywać zasobów ziemi w sposób taki, jak w przeszłości (...). Kształtuje się w ten sposób świadomość ekologiczna, której nie należy tłumić, a przeciwnie – trzeba sprzyjać jej pogłębianiu i dojrzewaniu, tak aby mogła znaleźć wyraz w konkretnych programach i inicjatywach”⁶. Również papież Franciszek mówi o tym, że „ludzkość zawiodła Boże oczekiwania” (*Laudato si* 61) i dlatego potrzebna jest ekologia. Zrodziła się ona z wewnętrznego pragnienia człowieka naprawy tego, co zostało zniszczone w naturze i człowieku. Zadaniem chrześcijaństwa jest wniesienie bogactwa wiary i zasad życia, które pomagają w uleczeniu natury ludzkiej i środowiska naturalnego. Pismo Święte i nauczanie Kościoła są zbiorami, w których znajduje się szereg rad dotyczących postępowania względem Boga, drugiego człowieka i świata zwierząt oraz roślin. Przede wszystkim wskazuje się że „Kontakt z przyrodą ma właściwości rekreacyjne,

a kontemplacja jej piękna daje pokój i pogodę ducha. Biblia zatrzymuje się w wielu miejscach nad dobroczynnym działaniem i pięknem stworzenia, które jest wezwane, by słać chwałę Boga”⁷.

Przypomina się także, że dzięki osiągnięciom naukowym i technicznym współczesny świat rozwija się, ale jeśli jest to prowadzone w sposób niekontrolowany może prowadzić do zagłady cywilizacji. Dlatego też człowiek powinien używać wszystkich dóbr ziemi z poszanowaniem. Musi respektować prawa i obowiązki świata natury. Pomocą jest dla niego duchowość chrześcijańska, która w edukacji ekologicznej widzi sposób na odnowienie ludzkości⁸. Zadaniem katechezy podejmującej tematy ekologiczne jest uzmysłowienie człowiekowi, że on, jako istota rozumna i wolna, został posłany, by przeobrażać oblicze ziemi. Za wypełnienie tego zadania ponoszą jednakową odpowiedzialność zarówno mężczyźni, jak i kobiety, duchowni i świeccy. Kościół, kierując do ochrzczonych ewangeliczne zaproszenie, dostrzega, jak wiele jest problemów i oczekiwań w ich życiu, które pragnie wspólnie z nimi podejmować (por. *KDWC* 14). W związku z tym cała wspólnota eklezjalna powinna wciąż nabywać wewnętrznego przekonania, że jest odpowiedzialną za dzieło głoszenia nauki Chrystusowej oraz troski o powierzony świat⁹. Papież Franciszek w *Evangelii gaudium* wskazuje, że wielkie przemiany społeczne i „światowe trendy”, zwłaszcza te, które uderzają w człowieka i w Boże zamysły (por. nn. 52-75), powinny stać się powodem jeszcze gorliwszej działalności

⁶ Jan Paweł II, *Orędzie na XXIII Światowy Dzień Pokoju - 1 stycznia 1990 r.*, <http://niedziela.pl/artykul/2283/Oredzie-na-XXIII-Swiatowy-Dzien-Pokoju>, z dn. 02.01.2018.

⁷ Tamże.

⁸ M. Borda, R. Ceglarek, *Wybrane zagadnienia edukacji ekologicznej. Refleksje wokół encykliki Laudato si'*, <https://depot.ceon.pl/handle/123456789/10757>, z dn. 03.01.2018.

⁹ Por. K. Misiaszek, *Wspólnota chrześcijańska (parafia) jako podmiot katechezy*, w: *Katecheza w parafii poszukiwanie tożsamości*, red. K. Kantowski, Warszawa 2004, s. 21.

Kościola. Natomiast w encyklice *Laudato si* przypomina, że: „Wszyscy możemy współpracować jako narzędzia Boga w trosce o stworzenie, każdy ze swoją kulturą i doświadczeniem, swoimi inicjatywami i możliwościami” (n. 14). Kościół wzywa do zaangażowania się w dzieło odnowy człowieka i świata oraz do poszukiwania nowych sposobów przezwyciężania różnych kryzysów, w tym ekologicznych. Według papieża Franciszka liczne kryzysy ekologiczne są wezwaniem do wewnętrznego nawrócenia się człowieka. Jest to tzw. „nawrócenie ekologiczne”, które „wiąże się z rozwijaniem wszystkich konsekwencji ich spotkania z Jezusem w relacjach z otaczającym ich światem. Życie powołaniem, by być obrońcami dzieła Bożego, jest istotną częścią życia (...) chrześcijańskiego” (*Laudato si* 217). Potrzeba zmiany postępowania ludzkiego wynika stąd, że ludzie w sposób błędny pojmują swoją rolę w świecie. Powierzoną im pieczę nad światem traktują jako swoiste panowanie i wykorzystywanie wszystkich darów natury. Jan Paweł II podaje, że u podstaw bezmyślnego niszczenia środowiska naturalnego tkwi błąd antropologiczny. „Człowiek mniema, że samowolnie może rozporządzać ziemią, podporządkowując ją bezwzględnie własnej woli, tak jakby nie miała ona własnego kształtu i wcześniejszego, wyznaczonego jej przez Boga, przeznaczenia, które człowiek, owszem, może rozwijać, lecz któremu nie może się sprzeniewierzać” (*Centesimus annus* 37). Zniszczenie środowiska naturalnego wpływa na życie człowieka na ziemi. Powstające anomalie pogodowe, szerzące się choroby cywilizacyjne, czy nadmierny konsumpcjonizm skłoniły zatem kościół do podjęcia zagadnień dotyczących ekologii. W ten sposób

przypomina on, że troska o środowiska naturalne powinna jednoznacznie łączyć się z troską o człowieka. Ludzka egzystencja to życie w świecie wśród innych istot stworzonych przez Boga. Troska o człowieka powinna być zatem podstawowym warunkiem ekologii. Dlatego też papież Franciszek prosi, „abyśmy wszyscy podjęli poważny wysiłek, by szanować i chronić rzeczywistość stworzoną, byśmy dostrzegali każdą osobę, byśmy przeciwstawili się kulturze marnotrawienia i odrzucania, aby krzewić kulturę solidarności i spotkania”¹⁰. Dzięki temu ekologia jawi się jako życie w harmonii nie tylko z naturą, ale również z Bogiem, innymi ludźmi oraz z samym sobą.

2. Kryzys ekologiczny jako problem moralny

Sobór Watykański II w Konstytucji duszpasterskiej o Kościele poucza i wskazuje, że postępek ludzki jest dobrodziejstwem dla człowieka. Jednocześnie poucza, że źle wykorzystany buri hierarchię wartości i miesza dobro ze złem. „Na skutek tego świat już nie przedstawia pola prawdziwego braterstwa, skoro wzmógł się potęgą człowieka grozi zagładą samemu rodzajowi ludzkiemu” (*Gaudium et spes* 37). Wynika to z faktu, że człowiek przestaje pełnić rolę współpracownika Boga w dziele stworzenia, „zajmuje Jego miejsce i w końcu prowokuje bunt natury” (*Centesimus annus* 37). To powoduje zaś liczne nadużycia w przyrodzie i powstanie kryzysu ekologicznego. W tym kontekście należy wspomnieć o poważnych problemach w świecie przyrodniczym, które są związane z zanieczyszczeniami wód czy gleby oraz wymieraniem różnych gatunków zwierząt i roślin. Stąd ochrona środowiska staje się jednym z ważnych dla Kościoła

¹⁰ Franciszek, *Pilnie potrzebna ekologia*, <http://www.swietyjzofel.kalisz.pl/RokWiary/39.html>, z dn. 02.01.2018.

zagadnień życia współczesnego człowieka. Dlatego też kościół nie może być obojętny wobec takich problemów, jak „zjawisko gwałtownego ocieplania się klimatu, zanieczyszczanie obfitujących w unikalną faunę i florę rejonów Ziemi, genetyczne modyfikowanie żywności. Zjawiskom tym towarzyszą bowiem inne dotyczące człowieka bezpośrednio problemy: głód, bezrobocie, nierówności społeczne, wyzysk, epidemie”¹¹. Ojciec Święty Franciszek zachęca do „ekologii ludzkiej”, która jest ściśle powiązana z „ekologią środowiska”¹². Dlatego też w encyklice *Laudato si'* podejmuje problematykę związaną z narastającym kryzysem ekologicznym we współczesnym świecie. W numerze 160 encykliki pyta: „Jaki świat chcemy przekazać tym, którzy będą po nas, dorastającym dzieciom? Pytanie to dotyczy nie tylko w sposób wyizolowany środowiska, ponieważ nie można podnieść tej kwestii w sposób fragmentaryczny. Kiedy zastanawiamy się nad światem, jaki chcielibyśmy pozostawić, myślimy przede wszystkim o jego ogólnej orientacji, jego sensie, jego wartościach” (*Laudato si'* 160). Wskazuje tym samym, że współczesna ekologia to nie tylko dbałość o rośliny i zwierzęta, ale przede wszystkim zmiana podejścia człowieka do samego siebie oraz do drugiego człowieka. Ważną rolę może spełnić tutaj katecheza ukazująca biblijną prawdę o Bogu Stwórcy, który powołał ludzi do mądrego i odpowiedzialnego korzystania z dóbr ziemskich. Podjęcie zagadnień dotyczących ekologii pozwoli zrozumieć katechizowanemu, że niektóre szkody dokonane w przyrodzie są nieodwracalne. Dlatego też cała ludzka wspólnota ma obowiązek wykazania się odpowiedzialnością i rozsądkiem w używaniu

dobrodziejstw ziemskich¹³. Mówiąc o współczesnej ekologii, trzeba przede wszystkim zacząć respektować prawo moralne, które jest wpisane w naturę ludzką (por. *Laudato si'* 155). Dzięki tejże relacji będzie można „stworzyć bardziej godne środowisko” (*Laudato si'* 155). Jednocześnie Ojciec Święty Franciszek przypomina, że: „niektóre ruchy ekologiczne bronią integralności środowiska i słusznie domagają się ograniczenia badań naukowych, to niekiedy nie stosują tych samych zasad do życia ludzkiego. Kiedy dokonuje się eksperymentów na żywych zarodkach ludzkich, to często usprawiedliwia się przekroczenie wszelkich granic, zapominając, że niezbywalna wartość istoty ludzkiej znacznie wykracza poza stopień jej rozwoju” (*Laudato si'* 136). Wyznacznikiem dobrze rozumianej i realizowanej ekologii jest zatem osoba ludzka. Podobnie o ekologii i odpowiedzialności człowieka za środowisko naturalne mówił papież Jan Paweł II. Według niego każdy człowiek jest obrazem Stwórcy i swoją specjalną godnością wyróżnia się spośród innych stworzeń. Dlatego też życie osoby ludzkiej jest dla ekologii podstawową wartością. Działanie ekologiczne oznacza poszanowanie każdej ludzkiej istoty od chwili poczęcia aż do naturalnej śmierci (por. *Centesimus annus* 39). Również w nauczaniu Ojca Świętego Benedykta XVI można odnaleźć zachętę do troski o cały stworzony świat. Zachęca On, aby „podjąć śmiało decyzje, które przywrócą silne przymierze między człowiekiem i ziemią. Potrzebne jest zdecydowane «tak» ochronie stworzenia i poważne zaangażowanie w to, ażeby odwrócić tendencje, mogące doprowadzić do nieodwracalnego zniszczenia”¹⁴.

¹¹ *Kościół a ekologia*, <https://ekai.pl/kosciol-a-ekologia/>, z dn.03.01.2018.

¹² Franciszek, *Pilnie potrzebna...*, jw.

¹³ Por. Jan Paweł II, *Orędzie na XXIII Światowy Dzień Pokoju...*, jw.

¹⁴ *Benedykt XVI w Loreto – podsumowanie*, <http://papiez.wiara.pl/doc/375192.Benedykt-XVI-w-Loreto-podsumowanie/3>, z dn. 04.01.2018.

Dlatego potrzebne jest swoistego rodzaju „nawrócenie” ekologiczne, gdyż „życie powołaniem, by być obrońcami dzieła Bożego, jest istotną częścią życia uczciwego” (*Laudato si* 217). W ten sposób człowiek wierzący powinien zrozumieć, że osiągnięcie dojrzałości w wierze jest możliwe poprzez życie z innymi ludźmi oraz okazywanie troski o cały świat stworzony przez Boga. Duchowość chrześcijańska wymaga, „aby poświęcić trochę czasu na odzyskanie spokojnej harmonii ze stworzeniem, na refleksję o naszym stylu życia i naszych ideałach, na kontemplację Stwórcy, który żyje pośród nas i w tym, co nas otacza” (*Laudato si* 225). We współczesnej ekologii chodzi o odbudowę szeregu relacji, które łączą człowieka z Bogiem, samym sobą, drugim człowiekiem i przyrodą. „Skoro bowiem zanieczyszczenie środowiska, dewastacja lasów, wód, powietrza, gleby oraz takich sfer życia człowieka jak: nauka, sztuka, technika, moralność, polityka, etyka jest skutkiem zniekształcenia właściwego rozumienia rzeczywistości, to postulat odbudowy (...) jako racjonalnego poznania rzeczywistości w świetle ostatecznych przyczyn wydaje się najbardziej wskazany i naglący”¹⁵.

Potrzebne jest zatem przywrócenie harmonii w przyrodzie. Jednak można tego dokonać tylko poprzez zmianę w myśleniu i postępowaniu człowieka, który jest głównym sprawcą wszelkich kryzysów ekologicznych. Pewne elementy kryzysu ekologicznego uzmysławiają, że jest on problemem moralnym. Chodzi tutaj przede wszystkim o bezkrytyczne zastosowanie w praktyce różnych zdobyczy naukowych i technologicznych, które na dłuższą metę powodują skutki negatywne w przyrodzie lub ją całkowicie niszczą.

„Wniosek stąd, że nie można podejmować żadnego działania w jednej dziedzinie ekosystemu bez uwzględnienia jego wpływu na inne dziedziny i ogólnie na jakość życia przyszłych pokoleń”¹⁶. Dlatego też papież Franciszek zachęca w encyklice *Laudato si'* do troski o „wspólny dom”, jakim jest świat stworzony, a więc ziemia, przyroda i człowiek. Ta encyklika jest pierwszym dokumentem Kościoła w całości poświęconym ekologii. Według Ojca Świętego Franciszka troska o środowisko naturalne ma wymiar moralny i łączy się jednoznacznie z troską o człowieka. Dlatego też ekologię należy rozpatrywać w wymiarze ludzkim i społecznym. To bowiem od człowieka, od tego co dzieje się w jego wnętrzu, zależy życie rodzinne i społeczne. Wynika stąd, że troska o człowieka powinna być podstawowym warunkiem współczesnej ekologii. Potrzebna jest zatem katecheza, która będzie ukazywała rolę człowieka w świecie oraz uczyła go postawy ekologicznej. Ważnym zadaniem w walce z kryzysem ekologicznym jest tzw. nawrócenie ekologiczne. Należy go rozumieć jako: odwrócenie się od zła, czyli „grzechu ekologicznego”. Jest to „przyłgnięcie do Chrystusa jako Odkupiciela całego Świata, dokonujące się mocą Ducha Świętego Stworzyciela i Ożywiiciela wszelakiego życia, a ujawniające swoje owoce w pełnym zaangażowaniu działaniu na rzecz środowiska naturalnego”¹⁷. Według papieża Franciszka nawrócenie kształtuje postawę wdzięczności wobec Boga za stworzony świat. Jednocześnie pobudza do troski o przyrodę i wszystkie stworzenia, z którymi człowieka żyje i kształtuje współczesny świat. „Ponadto nawrócenie ekologiczne, rozwijając szczególne zdolności, jakimi Bóg obdarzył każdą osobę

¹⁵ M. Borda, R. Ceglarek, *Wybrane zagadnienia...*, jw.

¹⁶ Jan Paweł II, *Orędzie na XXIII Światowy Dzień Pokoju...*, jw.

¹⁷ M. Kosche, *Nawrócenie ekologiczne...*, jw..

wierzącą, prowadzi ją do rozwijania swojej kreatywności i entuzjazmu, by rozwiązać dramaty świata, ofiarowując siebie Bogu jako «ofiara żywą, świętą, Bogu przyjemną» (Rz 12,1)” (*Laudato si* 220). Dzięki zrozumieniu swojego posłannictwa w świecie człowiek z odpowiedzialnością podchodzi do spraw wiary i otaczającej go przyrody. Z nawróceniem wiąże się odrzucenie grzechu, który jest zawsze źródłem nieładu w człowieku oraz niszczy jego relacje z innymi ludźmi i całym środowiskiem. Tylko dostrzeżenie złego postępowania i odrzucenie go oraz działanie zgodne z zamysłem Bożym pozwoli przezwyciężyć wszelkie kryzysy ekologiczne¹⁸. Dlatego też kościół powinien troszczyć się o kształtowanie wśród ludzi odpowiedzialności za świat. Wiąże się to z wychowaniem moralnym w katechezie szkolnej i parafialnej, a także podczas głoszenia homilii, nauk rekolekcyjnych czy różnorodnych spotkań z wiernymi w parafiach, podczas pielgrzymek. Bowiem nie da się utworzyć nowej relacji ze środowiskiem naturalnym, jeśli człowiek nie zmieni swojego myślenia, nawyków i postępowania. Kryzys ekologiczny wskazuje na potrzebę wychowania moralnego. Bardzo ważna jest zatem „formacja sumienia ekologicznego, czyli wrażliwości i odpowiedzialności za życie w każdej jego postaci”¹⁹. Wśród dzieci, młodzieży oraz dorosłych powinno kształtować się postawę otwartości na świat przyrody. Zgodnie z duchem chrześcijańskim trzeba liczyć się z prawdą o Bogu Stwórcy i o stworzeniu, które jest kontynuatorem dzieła Bożego na ziemi. W formacji ekologicznej

ważne miejsce zajmuje więc rodzina, ale także szkoła, parafia, grupy społeczne, a następnie państwa i cały świat ludzki. W kształtowaniu postawy ekologicznej ważny jest zatem człowiek oraz jego odniesienie do drugiego człowieka. Papież Jan Paweł II pytał w Zamościu: „Jak można skutecznie stawać w obronie przyrody, jeśli usprawiedliwane są działania bezpośrednio godzące w samo serce stworzenia, jakim jest istnienie człowieka? Czy można przeciwstawiać się niszczeniu świata, jeśli w imię dobrobytu i wygody dopuszcza się zagładę nie narodzonych, prowokowaną śmierć starych i chorych, a w imię postępu prowadzone są niedopuszczalne zabiegi i manipulacje już u początków życia ludzkiego? Gdy dobro nauki albo interesy ekonomiczne biorą górę nad dobrem osoby, a nawet całych społeczności, wówczas zniszczenia powodowane w środowisku są znakiem prawdziwej pogardy dla człowieka”²⁰. Przezwyciężenie wszelkich kryzysów ekologicznych wiąże się z formowaniem sumień ludzkich. Chodzi zatem o wychowanie, w którym na pierwszym miejscu będzie się stawało człowieka oraz jego dobro. Należy także ukazywać, że życie człowieka na ziemi jest bezpośrednio związane ze światem roślin i zwierząt. Właściwa formacja ekologiczna powinna wykluczyć wszelki egoizm w użytkowaniu dóbr naturalnych i być ukierunkowana na dobro wspólnoty ludzkiej. Od najmłodszych lat należy uczyć szacunku do ludzi, zwierząt i roślin oraz odpowiedzialności za świat, który został powierzony człowiekowi²¹. Odpowiedzialność człowieka przed Bogiem domaga się

¹⁸ Por. J. Orzeszyna, *Ludzki i społeczny wymiar ekologii w świetle encykliki papieża Franciszka Laudato si'*, <https://depot.ceon.pl/handle/123456789/10757>, z dn. 03.01.2018.

¹⁹ S. Dziekoński, *Znaczenie katechezy...*, jw.

²⁰ Jan Paweł II, *Liturgii Słowa z Zamościa, 12.06.1999*, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/przemowienia/zamosc_12061999.html, z dn. 11.01.2018.

²¹ Por. S. Dziekoński, *Wychowanie dzieci do poszanowania środowiska ekologicznego jako jedno z katechetycznych zadań rodziców*, w: *Edukacja ekologiczna w rodzinie*, red. J.M. Dołęga, J.W. Czartoszewski, „Episteme” 9 (2000), s. 239-240.

podjęcia wszelkich działań ratujących wpięć człowieka, aby móc zaprzestać niszczenia przyrody. Dlatego też jeśli „mówimy o odpowiedzialności przed Bogiem, to mamy świadomość, że tu już nie (...) wystarczy upatrywać przyczyny niszczenia świata jedynie w nadmiernym uprzemysłowieniu, bezkrytycznym stosowaniu w przemyśle i rolnictwie zdobycy naukowych i technologicznych, czy w pogoni za bogactwem. (...) łatwo dostrzec, że ich źródło leży głębiej, w samej postawie człowieka. Wydaje się, że to, co najbardziej zagraża stworzeniu i człowiekowi, to brak poszanowania dla praw natury i zanik poczucia wartości życia”²². Nie można zatem naprawić relacji ze środowiskiem, dopóki sam człowiek nie uzna popełnionych błędów wobec samego siebie i innych ludzi. Potrzebne jest wprowadzenie harmonii w człowieku i w relacjach międzyludzkich, które następnie pomogą w naprawie i zaprzestaniu niszczenia środowiska naturalnego. Związane jest to z kształtowaniem w człowieku wielu postaw i cnót moralnych, takich jak: pokora, umiarkowanie czy posłuszeństwo. Etyka odnosi się zarówno do człowieka, jak też uwzględnia stosunek człowieka wobec zwierząt i roślin. W ten sposób wskazuje się, że to człowiek stanowi największe bogactwo na ziemi oraz nadrzędny punkt odniesienia ekologicznego. Zaangażowanie się w ekologię służy nie tylko przewyciężeniu licznych kryzysów ekologicznych, ale również podnosi jakość ludzkiego życia w wymiarze materialnym, duchowym i intelektualnym. „Chrześcijańskie ujęcie ekologii ukazuje wreszcie ważną

korelację: wrażliwość na potrzeby stworzeń prowadzi do troski o bliźnich. Bezwzględna eksploatacja przyrody z reguły staje się wykorzystywaniem innych ludzi”²³. Dlatego też chrześcijańska edukacja ekologiczna powinna łączyć się z wychowywaniem społeczeństwa do właściwego rozumienia zagadnień związanych ze środowiskiem naturalnym i jego zagrożeniami²⁴. Dzięki temu „uczy poszanowania bogactw naturalnych, respektowania autonomicznych praw przyrody, umiejętności współżycia i korzystania z niej oraz relacjonowania się, tj. dostrzegania w niej dobra, wyczulenia i uwrażliwiania na przejawy wyrządzanego jej zła”²⁵. Wzorem w postępowaniu ekologicznym jest Święty Franciszek z Asyżu, który swoją postawą uczy miłości do Boga, drugiego człowieka, wszystkich stworzeń oraz poszanowania środowiska naturalnego. „Św. Franciszek z Asyżu, daje chrześcijanom przykład prawdziwego i pełnego szacunku dla całego stworzenia. Przyjaciel ubogich, umiłowany przez Boże stworzenia, zachęcał wszystkich – zwierzęta, rośliny, żywy przyrody, a także brata Słońce i siostrę Księżyc – do śpiewania Bogu hymnu czci i chwały. Biedaczyna z Asyżu daje nam świadectwo, że w pokoju z Bogiem możemy lepiej poświęcić się budowaniu pokoju z całym stworzeniem, który nie może istnieć bez pokoju między narodami”²⁶. Za dzieło odnowy ekologicznej wstawia się przed Bogiem Matka Boża Królowa całego stworzenia, która „troszczy się z miłością i macierzyńskim bólem o ten poraniony świat” (*Laudato si* 241).

²² Jan Paweł II, *Liturgii Słowa z Zamościa...*, jw.

²³ P. Borkiewicz, *Grzech wobec środowiska i grzech wobec Stwórcy*, <https://www.przewodnik-katolicki.pl/Archiwum/2013/Przewodnik-Katolicki-27-2013/Wiara-i-Kosciol/Grzech-wobec-srodowiska-i-grzech-wobec-Stworycy>, z dn. 03.01.2018.

²⁴ Por. P. Krajewski, *Integrująca rola religii w wychowaniu ekologicznym*, apcz.umk.pl/czasopisma/index.php/PCCh/article/download/3037/3035, z dn.03.01.2018.

²⁵ Tamże.

²⁶ Jan Paweł II, *Orędzie na XXIII Światowy Dzień Pokoju...*, jw.

3. Poszukiwanie rozwiązań. Potrzeba solidarności i odpowiedzialność za ekologię w katechezie

Ekologia, a więc nauka właściwego postępowania wobec świata stworzonego przez Boga, jest obecna w Kościele od samego początku jego istnienia. W katechezie zawsze podejmowano problematykę związaną z wychowaniem w wierze, ale również wiele tematów o charakterze ogólnoludzkim. Zainteresowanie się człowiekiem i jego rozwojem w wierze jest bezpośrednio związane z otaczającą go przyrodą i żyjącymi w niej zwierzętami i roślinami. Wynika to z faktu, że „człowiek stworzony przez Boga i powołany do życia wiecznego przychodzi na świat, rozwija się i umiera w środowisku społeczno-przyrodniczym, na które składa się szereg elementów strukturalnych”²⁷. Już sam akt stworzenia wskazuje na zależność człowieka od środowiska i zależność przyrody od działania człowieka. Stąd poszanowanie świata stworzonego przez Boga oraz troska o jego rozwój jest zadaniem dla działalności wychowawczej kościoła. Dlatego też kościół, chcąc być wierny biblijnemu nakazowi troski o świat, podejmuje szereg inicjatyw, dzięki którym ludzie wierzący zaczynają postępować w sposób bardziej ekologiczny. Przede wszystkim powstają dokumenty, w których mówi się o istniejącym we współczesnym świecie kryzysie ekologicznym. Również podczas homilii czy kazań podejmuje się tę problematykę. Jednakże największy wpływ na kształtowanie wśród osób wierzących postaw ekologicznych ma katechizacja. Przede wszystkim w katechezie rodzinnej, szkolnej, parafialnej

należy podkreślać, że „Degradacja środowiska przyrodniczego i ludzkiego oraz degradacja etyczna są ze sobą ściśle powiązane” (*Laudato si* 56). Dlatego też „naprawa” tego wszystkiego, co zniszczył człowiek w przyrodzie musi rozpocząć się od zmiany w postępowaniu człowieka, a więc wartościowaniu jego życia²⁸. Istnieje zatem potrzeba moralnej odnowy człowieka oraz ukazania dobrych wzorów postępowania. Na katechezie należy przypominać wzorce osobowe, które swoim życiem ukazywały, jak można połączyć dążenie do świętości z umiłowaniem przyrody. Duchowość chrześcijańska powinna proponować „rozwój wstrzeźliwości i zdolności radowania się, mając niewiele. To powrót do prostoty, która pozwala nam się zatrzymać i docenić to, co małe, i dziękować za możliwość, jakie daje życie, nie przywiązując się do nich ani nie smucąc z powodu tego, czego nie posiadamy. Wymaga to unikania dynamiki panowania i gromadzenia samych tylko przyjemności” (*Laudato si* 222). Duchowość ekologiczna musi być przesycona umiarkowaniem i zdolnością zapanowania nad chęcią coraz większego posiadania dóbr. Wiąże się to z kształtowaniem w katechizowanych pokoju wewnętrznego oraz dobra wspólnego. Pozwala także uzmysłowić dzieciom, młodzieży i dorosłym, że świat i jego bogactwo są dane nie tylko obecnym pokoleniom, ale również tym wszystkim, którzy będą naszymi następcami – dzieciom, wnukom (por. *Laudato si* 159). Kościół mówi zatem o ekologii zintegrowanej czy też uniwersalnej, której podstawowym celem jest dobro człowieka i wszystkich istot żyjących

²⁷ J. M. Dołęga, *Słowo o środowisku społeczno-przyrodniczym*, w: *Wychowanie do poszanowania środowiska społeczno-przyrodniczego*, red. J.W. Czartoszewski, J.M. Kotowski, „Chrześcijaństwo i Edukacja Ekologiczna” 4 (2003), s. 11.

²⁸ M. Borda, R. Ceglarek, *Wybrane zagadnienia...*, jw.

na świecie. Dlatego, chcąc przywrócić równowagę w środowisku przyrodniczym, trzeba „odbudować” nowego ducha w człowieku oraz we współczesnej kulturze (por. *Centesimus annus* 37-38). Wówczas dopiero będą możliwe istotne zmiany w nastawieniu człowieka do całego środowiska naturalnego²⁹. Według Ojca Świętego Jana Pawła II odnowa i przezwyciężenie kryzysów ekologicznych powinno dokonać się przede wszystkim przez rodzinę. Ona to jest „Pierwszą i podstawową komórką «ekologii ludzkiej» (...), w której człowiek otrzymuje pierwsze i decydujące wyobrażenia związane z prawdą i dobrem, uczy się, co znaczy kochać i być kochanym, a więc co konkretnie znaczy być osobą” (*Centesimus annus* 39). Według niego wiele zniszczeń w przyrodzie czy też kryzysów w kulturze oraz zanik moralności jest spowodowane upadkiem i słabą pozycją rodziny we współczesnym świecie. Również papież Franciszek podkreśla, że dobra edukacja w dzieciństwie i w wieku młodym jest jak rzucenie ziaren, które będą wydać owoce w ciągu całego życia człowieka (por. *Laudato si* 213). To właśnie w rodzinie i poprzez nią „pielęgnowane są pierwsze nawyki miłości i troski o życie, takie jak właściwe korzystanie z rzeczy, umiowanie ładu i sprzątanie po sobie, poszanowanie lokalnego ekosystemu i ochrona wszystkich stworzeń (...) W rodzinie uczymy się prosić o pozwolenie, nie popadając w serwilizm, mówić «dziękuję», dając wyraz szczeremu docenieniu tego, co otrzymujemy, opanowania agresji lub chciwości i proszenia o przebaczenie, gdy wyrządzimy jakieś zło. Te małe gesty szczerzej uprzejmości

pomagają budować kulturę życia dzielonego z innymi i szacunku dla tego, co nas otacza” (*Laudato si* 213). Stąd też, już od najmłodszych lat, należy wpajać dzieciom, czym jest ekologia i w jaki sposób należy w codziennym życiu dbać o środowisko naturalne. Kościół powinien podkreślać, że człowiek jest częścią przyrody i łączy go z nią prawa zapisane w jego ciele. Tak więc ekologia oznacza ochronę, a także „akceptację własnego ciała jako daru Bożego będącego jednocześnie płaszczyzną łączącą człowieka ze światem przyrody”³⁰. Wychowaniem ekologicznym zajmuje się Kościół poprzez katechezę szkolną i parafialną. W realizacji jej celów pomaga korelacja nauczania Kościoła z nauką z różnych dziedzin. Dzięki temu możliwe jest budzenie świadomości ekologicznej i dostosowanie jej do możliwości percepcyjnych katechizowanych. W procesie wychowania ekologicznego obok katechetów powinni czynnie uczestniczyć wychowawcy i wszyscy nauczyciele. W nauczaniu i wychowaniu ekologicznym ważny jest przykład wyniesiony nie tylko z domu, ale również ze szkoły, parafii a także całego społeczeństwa, w którym żyją katechizowane dzieci i młodzież. Ojciec Święty Jan Paweł II wskazuje, że wszelka „Edukacja ma pomagać uczącym się, aby tam, gdzie żyją, z każdym dniem doskonalili się jako ludzie, by coraz bardziej «byli», a nie tylko «mieli». (...) Wszyscy – rodzice, nauczyciele, wychowawcy, grupy duszpasterskie – powinni zaangażować się we wspólną pracę na rzecz edukacji. Powinni też pamiętać, że to, czego nauczają, musi być poparte świadectwem ich życia.

²⁹ Por. W. Boloż, *Ekologiczne nieporozumienie*, <http://niedziela.pl/artikul/51197/nd/Ekologiczne-nieporozumienie>, z dn. 02.01.2017.

³⁰ A. Zellma, *Edukacja ekologiczna...*, jw.

³¹ Jan Paweł II, *Wychowanie młodego pokolenia zadaniem wszystkich*, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/przemowienia/edukacja_03072004.html, z dn. 14.02.2015.

Młodzi są bowiem wrażliwi na świadectwo dawane im przez dorosłych, którzy są dla nich wzorem³¹. Autentyczne życie, które jest przesycone miłością do ludzi, zwierząt i roślin, daje trwałą podstawę i uczy zaangażowania w ochronę stworzonego świata. Pomaga także młodym ludziom w zrozumieniu, że odpowiedzialność za świat, do jakiej zobowiązał Bóg każdego człowieka, polega na trosce o innych oraz na wyczuleniu na potrzeby drugich³². Ważne jest również kształtowanie umiejętności gospodarowania posiadanymi dobrami oraz stawianie wymagań i wdrażanie do zachowania umiaru w dziedzinie konsumpcji, a także ukazywanie przykładów działań proekologicznych. Chodzi o wychowanie człowieka, który w swoim życiu kieruje się zasadą „być” przed „mieć”. Tak pojęta edukacja ekologiczna jest ważnym zadaniem dla kościoła. W ten sposób pomaga się w nabywaniu i rozwijaniu różnych, ale jakże potrzebnych w codziennym życiu umiejętności³³.

Również parafia spełnia ważne zadanie w przewyżnianiu kryzysów ekologicznych poprzez kształtowanie sumień dzieci, młodzieży i dorosłych. Jako miejsce inicjacji chrześcijańskiej, dokonuje tego poprzez liturgię sakramentów oraz w czasie homilii, kazań czy nauk dla poszczególnych grup wiekowych. W liturgii różne symbole są zapożyczone ze świata przyrody i w ten sposób przypominają o łączności z nim człowieka (np. ogień, woda). O tej łączności mówią także nazwy świąt kościelnych, które związane są z pracą na roli i świadczą o łączeniu

życia i pracy z działaniem Boga i Matki Najświętszej (np. Matki Bożej Śnieżnej, Matki Bożej Gromniczej). Warto podkreślić, że w modlitwach i różnych prośbach we mszy świętej mówi się o Bogu, który dał człowiekowi świat i jednocześnie pomaga w jego kształtowaniu. Dlatego też człowiek jest odpowiedzialny za środowisko przyrodnicze i ludzkie³⁴. Również świętowanie niedzieli jest wezwaniem do ekologicznego nawrócenia. „Dzień ten, (...) jest dany ludzkości jako dzień uzdrowienia relacji człowieka z Bogiem, z samym sobą, z innymi i ze światem”³⁵.

Istniejący kryzys ekologiczny uwydatnia pilną potrzebę kształtowania wśród ludzi wszystkich wyznań oraz tych, którzy nie wierzą postawy odpowiedzialności ekologicznej. Wymaga to prawdziwego „nawrócenia” w sposobie myślenia oraz postępowania. Jak podkreślał Jan Paweł II: „Na tym polu Kościoły oraz inne instytucje religijne, organizmy rządowe i nierządowe, a wręcz wszystkie komponenty społeczeństwa mają do spełnienia ściśle określoną rolę”³⁶. Powinny dbać o rozwój człowieka i właściwe wpojenie mu norm postępowania wobec ludzi i świata przyrody. Jednocześnie z troską i odpowiedzialnością człowieka za świat łączy się „poczucie solidarności” a więc , świadomość „życia we wspólnym domu, który powierzył nam Bóg” (*Laudato si* 232). Papież Franciszek wskazuje, że ekologia to dbałość o przyrodę, a więc przywracanie piękna zaniedbanym zabytkom i pomnikom przyrody. To ochrona tych miejsc, które upiększają otoczenie

32 Por. J. Leśniewska, *Zasady chrześcijańskiej edukacji ekologicznej w rodzinie*, w: *Wychowanie do poszanowania środowiska społeczno-przyrodniczego*, red. J. W. Czartoszewski, J. M. Kotowski, „Chrześcijaństwo i Edukacja Ekologiczna” 4 (2003), s. 189-214.

33 Por. S. Dziekoński, *Znaczenie katechezy...*, jw.

34 Tamże.

35 J. Orzeszyna, *Katecheza VI / 2016, Integralność...*, jw.

36 Jan Paweł II, *Orędzie na XXIII Światowy Dzień Pokoju...*, jw.

isłużą ludziom, np. do spędzania wolnego czasu, a także kultywowanie wspólnej tożsamości oraz zachowywanie i przekazywanie historii (por. *Laudato si* 232). W katechezie ważna jest ekologia kulturowa, społeczna, historyczna, czyli troska o ludzkie dziedzictwo. Jest ono „ważnym elementem w procesie kształtowania się tożsamości narodowej młodego pokolenia, opartej na wartościach chrześcijańskich. Ma więc istotne znaczenie katechetyczne. Jest podstawą do ukazywania dziedzictwa kulturowego diecezji i parafii oraz kształtowania tożsamości narodowej opartej na wartościach chrześcijańskich”³⁷. Dlatego w katechezie należy ukazywać, że świat jest dobrem dla wszystkich ludzi i wszyscy powinni go szanować. Kościół zaś musi uczyć proekologicznego stylu życia. Chodzi o to, aby każdy człowiek, bez względu na wyznawaną wiarę, zrewidował swój styl życia oraz porzucił postawę konsumpcjonizmu. Potrzebna jest zmiana mentalności, która „skłoni do przyjęcia *nowych stylów życia*, «w których szukanie prawdy, piękna i dobra, oraz wspólnota ludzi dążących do wspólnego rozwoju byłyby elementami decydującymi o wyborze jakości konsumpcji, oszczędności i inwestycji»” (*Caritas in veritate* 51).

Zakończenie

Chrześcijańskie ujęcie ekologii przypomina, że wrażliwość na potrzeby innych prowadzi do troski o ludzi, zwierzęta i cały świat stworzony. Natomiast nieopanowana eksploatacja przyrody staje się przyczyną degradacji

środowiska oraz braku poszanowania moralności i różnych wartości w relacjach międzyludzkich³⁸. Dlatego też Kościół dostrzega pilną potrzebę ekologii we współczesnym świecie i przypomina sens troski człowieka o otaczającą go rzeczywistość. W ten sposób wskazuje, że edukacja ekologiczna poszerzyła swoje cele i nie tylko dąży do uświadamiania i zapobiegania zagrożeniom w środowisku. Jej celem jest także ukazywanie właściwych sposobów rozwiązywania kryzysów ekologicznych poprzez przywrócenie różnych poziomów równowagi ekologicznej: „tej wewnętrznej z samym sobą, solidarnej z innymi, naturalnej ze wszystkimi istotami żywymi, duchowej z Bogiem” (*Laudato si* 210). Specyfiką tego wychowania ma być nie tylko wspomaganie szeroko pojmowanego rozwoju jednostki i całego społeczeństwa, ale również prowadzenie do komunii z Bogiem. Swoją działalność edukacyjną Kościół opiera więc na wartościach chrześcijańskich i ku takim wartościom prowadzi człowieka. Wszystkie działania wychowawcze, podejmowane przez katechetyczną posługę, to inicjacja w życie chrześcijańskie oraz kształtowanie postaw ekologicznych nią inspirowanych³⁹. Katecheza ma kierować wychowanków do nabywania zdolności zawierzenia i powierzenia się Bogu oraz troski o naturę. Ta problematyka ekologiczna w katechezie jest przekazywana w ramach katechezy realizowanej w rodzinie, parafii i szkole⁴⁰. W ten sposób podkreśla się, że kryzys ekologiczny jest problemem moralnym i dotyczy wszystkich ludzi na świecie.

³⁷ J. Kistorz, Katechetyczne znaczenie encykliki *Laudato si'*, http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-164768d3-e0e3-4e2a-b2bd-68380460fab/c/01_04_Kistorz.pdf., z dn.02.01.2018.

³⁸ Por. P. Bortkiewicz, *Grzech wobec środowiska...*, jw.

³⁹ Por. J. Stala, *Współpraca rodziny, szkoły i parafii w dziele wychowania*, w: *Dydaktyka katechezy*, cz. I, red. J. Stala, Tarnów 2004, s. 352; A. Offmański, *Pojęcie i natura katechezy*, w: *Katecheza Kościoła w świetle Dyrektorium ogólnego o katechizacji*, red. A. Hajduk, Kraków 1999, s. 87.

⁴⁰ Por. S. Dziekoński, *Znaczenie katechezy...*, jw.

Papież Jan Paweł II zwracał się bezpośrednio do braci i sióstr, „członków Kościoła katolickiego, aby przypomnieć im o doniosłym obowiązku opieki nad stworzeniem. Zaangażowanie człowieka wierzącego na rzecz zdrowego środowiska wypływa wprost z jego wiary w Boga Stwórcę, ze świadomości skutków grzechu pierworodnego i grzechów osobistych oraz z przekonania o tym, że został odkupiony przez Chrystusa (...). Szacunek dla życia i dla ludzkiej godności zakłada także poszanowanie dla stworzenia i troskę o nie, gdyż jest ono wezwane, by wspólnie z człowiekiem chwalić Boga”⁴¹. Celem wszystkich działań ekologicznych podejmowanych w katechezie jest ukazanie prawdy, że świat jest wspólnym domem dla ludzi, zwierząt i roślin. Stąd potrzebne są działania ekologiczne w codziennym życiu poprzez zmianę nawyków i postaw⁴². Katechizowani poznają różne sposoby troski o środowisko poprzez np. segregowanie odpadów, właściwe korzystanie z energii i wody. Uczą się więc wspólnego

dzielenia się zasobami przyrody z innymi ludźmi. Ważne jest również ukazanie, że postawę ekologiczną zdobywa się dzięki właściwie ukształtowanej hierarchii wartości oraz umiejętności budowania relacji z samym sobą, z drugim człowiekiem i z Bogiem. Kościół wychowuje katechizowanych uczniów do wrażliwości ekologicznej, dzięki temu, iż uwzględni zarówno ochronę środowiska naturalnego, jak też ludzkiego (społecznego)⁴³. W edukacji ekologicznej ważne jest zaangażowanie się wszystkich środowisk wychowawczych, a więc rodziny, parafii, szkoły a także społeczeństwa. Dlatego Ojciec Święty Franciszek wskazuje, że: „Musimy ponownie odczuć, że potrzebujemy siebie nawzajem, że jesteśmy odpowiedzialni za innych i za świat” (*Laudato si* 229). Troska o świat stworzony przez Boga musi stać się ważną częścią życia ludzkiego oraz powinna rodzić poczucie solidarności „będącej jednocześnie świadomością życia we wspólnym domu, który powierzył nam Bóg” (*Laudato si* 232).

Bibliografia

– Nauczanie Kościoła

- Benedykt XVI w *Loreto* – podsumowanie, <http://papiez.wiara.pl/doc/375192.Benedykt-XVI-w-Loreto-podsumowanie/3>, z dn. 04.01.2018.
- Benedykt XVI, *Encyklika „Caritas in veritate”, Do biskupów prezbiterów i diakonów, do osób konsekrowanych i wszystkich wiernych świeckich o integralnym rozwoju ludzkim w miłości i prawdzie*, Watykan 2009.
- Franciszek, *Adhortacja apostolska „Evangelii gaudium”, Do biskupów, prezbiterów i diakonów, do osób konsekrowanych, do wiernych świeckich, O głoszeniu Ewangelii we współczesnym świecie*, Watykan 2013.
- Franciszek, *Encyklika „Laudato si”, poświęcona trosce o wspólny dom*, Watykan 2015.
- Franciszek, *Pilnie potrzebna ekologia*, <http://www.swietyjzofel.kalisz.pl/RokWiary/39.html>, z dn. 02.01.2018.
- Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska „Christifideles laici”, O powołaniu i misji świeckich w Kościele i świecie dwadzieścia lat po Soborze Watykańskim II*, Watykan 1988.
- Jan Paweł II, *Encyklika „Centesimus annus”, Do czcigodnych braci w episkopacie, do kapłanów i rodzin zakonnych, do wiernych Kościoła katolickiego i wszystkich ludzi dobrej woli. W setną rocznicę Encykliki „Rerum novarum”, Watykan 1991.*

⁴¹ Jan Paweł II, *Orędzie na XXIII Światowy Dzień Pokoju...*, jw.

⁴² Por. A. Zellma, *Edukacja ekologiczna...*, jw.

⁴³ Por. Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*, Kraków 2001, nr 83.

Jan Paweł II, *Encyklika „Evangelium vitae”, O wartości i nienaruszalności życia ludzkiego*, Watykan 1995.

Jan Paweł II, *Liturgis Słowa z Zamościa*, 12.06.1999, https://opoka.org.pl/biblioteka/WP/jan_pawel_ii/przemowienia/zamosc_12061999.html, z dn. 11.01.2018.

Jan Paweł II, *Orędzie na XXIII Światowy Dzień Pokoju - 1 stycznia 1990 r.*, <http://niedziela.pl/artikul/2283/Orędzie-na-XXIII-Swiatowy-Dzien-Pokoju>, z dn. 02.01.2018.

Jan Paweł II, *Wychowanie młodego pokolenia zadaniem wszystkich*, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/przemowienia/edukacja_03072004.html, z dn. 14.02.2015.

Katechizm Kościoła Katolickiego, Poznań 1994.

Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*, Kraków 2001.

Sobór Watykański II, *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym, „Gaudium et spes”*, Poznań 2002.

– Literatura katechetyczna

Bołoz W., *Ekologiczne nieporozumienie*, <http://niedziela.pl/artikul/51197/nd/Ekologiczne-nieporozumienie>, z dn. 02.01.2017.

Borda M., Ceglarek R., *Wybrane zagadnienia edukacji ekologicznej. Refleksje wokół encykliki Laudato si’*, <https://depot.ceon.pl/handle/123456789/10757>, z dn. 03.01.2018.

Bortkiewicz P., *Grzech wobec środowiska i grzech wobec Stwórcy*, <https://www.przewodnik-katolicki.pl/Archiwum/2013/Przewodnik-Katolicki-27-2013/Wiara-i-Kosciol/Grzech-wobec-srodowiska-i-grzech-wobec-Stworcy>, z dn. 03.01.2018.

Dołęga J. M., *Słowo o środowisku społeczno-przyrodniczym*, w: *Wychowanie do poszanowania środowiska społeczno-przyrodniczego*, red. J. W. Czartoszewski, J. M. Kotowski, „Chrześcijaństwo i Edukacja Ekologiczna” 4 (2003), s. 7-11.

Dziekoński S., *Wychowanie dzieci do poszanowania środowiska ekologicznego jako jedno z katechetycznych zadań rodziców*, w: *Edukacja ekologiczna w rodzinie*, red. J.M. Dołęga, J. W. Czartoszewski, „Episteme” 9 (2000), s. 215-241.

Dziekoński S., *Znaczenie katechezy w edukacji ekologicznej*, <http://apcz.umk.pl/czasopisma/index.php/PCh/article/download/PCh.2011.011/216>.

Kosche M., *Nawrócenie ekologiczne w hermeneutyce teologiczno-społecznej*, <https://depot.ceon.pl/handle/123456789/10757>, z dn. 03.01.2018.

Kostorz J., *Katechetyczne znaczenie encykliki Laudato si’*, http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-164768d3-e0e3-4e2a-b2bd-68380460fabcc/01_04_Kostorz.pdf, z dn.02.01.2018.

Kościół a ekologia, <https://ekai.pl/kosciol-a-ekologia/>, z dn.03.01.2018.

Krajewski P., *Integrująca rola religii w wychowaniu ekologicznym*, apcz.umk.pl/czasopisma/index.php/PCh/article/download/3037/3035, z dn.03.01.2018.

Leśniewska J., *Zasady chrześcijańskiej edukacji ekologicznej w rodzinie*, w: *Wychowanie do poszanowania środowiska społeczno-przyrodniczego*, red. J. W. Czartoszewski, J.M. Kotowski, „Chrześcijaństwo i Edukacja Ekologiczna” 4 (2003), s. 189-214.

Offmański A., *Pojęcie i natura katechezy*, w: *Katecheza Kościoła w świetle Dyrektorium ogólnego o katechizacji*, red. A. Hajduk, Kraków 1999, s. 79-92.

Orzeszyna J., *Katecheza VI / 2016, Integralność nowego człowieka i nowego stworzenia (ekologia ducha ludzkiego) – streszczenie*, http://poznak.ak.org.pl/wp-content/uploads/2016/05/AK_Katecheza_2016_06_Currenda.pdf, z dn. 02.01.2018.

Orzeszyna J., *Ludzki i społeczny wymiar ekologii w świetle encykliki papieża Franciszka Laudato si’*, <https://depot.ceon.pl/handle/123456789/10757>, z dn. 03.01.2018.

Stala J., *Współpraca rodziny, szkoły i parafii w dziele wychowania*, w: *Dydaktyka katechezy*, cz. I, red. J. Stala, Tarnów 2004, s. 339-376.

Zellma A., *Edukacja ekologiczna katechizowanej młodzieży w kontekście zmian programowych szkolnego nauczania religii*, bazhum.muzhp.pl/media/files/...t5/.../Studia_Elblaskie-r2003-t5-s255-267.pdf, z dn.03.01.2018.

Katecheza w służbie ekologii

Streszczenie

Zadaniem katechezy jest wychowanie dzieci, młodzieży i dorosłych do aktywnego uczestnictwa w życiu Kościoła oraz świata. Potrzeba zajęcia się sprawami ekologii wynika z powierzenia człowiekowi świata i nakazu troski o jego oblicze (por. Rdz 2,15). W katechezie służba ekologii polega na nauce szacunku i kształtowaniu postawy miłości do Boga, drugiego człowieka i do całego stworzenia. Wiąże się to z wychowaniem moralnym, które wskazuje na potrzebę „nawrócenia ekologicznego” czyli wewnętrznej przemiany człowieka. Wyznacznikiem dobrze rozumianej i realizowanej ekologii jest zatem osoba ludzka. Działanie ekologiczne oznacza wpięrow poszanowanie dla każdej ludzkiej istoty, która jest „obrazem” Boga, a następnie świata stworzonego jako dzieła Bożego. W katechezie należy wychowywać i kształtować odpowiedzialne postawy uczniów wobec innych ludzi, ale także otaczającego ich świata. Ochrona przyrody wymaga działań praktycznych, dlatego formuje się postawy moralne, w których dominuje wyższość bycia nad posiadaniem. Celem wszystkich działań ekologicznych podejmowanych w katechezie jest ukazanie prawdy że świat jest wspólnym domem o który należy nieustannie się troszczyć (por. *Laudato si* 232). Kościół wychowuje katechizowanych uczniów do wrażliwości ekologicznej, dzięki temu iż uwzględnia zarówno ochronę środowiska naturalnego, jak też ludzkiego (społecznego).

Słowa klucze: katecheza, ekologia, edukacja ekologiczna, wychowanie integralne.

Paulina Skórnicka

Przykłady wykorzystania mediów społecznościowych w duszpasterskiej działalności Kościoła w czasie pandemii

Examples of using social media in the pastoral activities of the Church during a pandemic

Summary

The intensive development of social media has made the virtual world an integral part of human life and a characteristic manifestation of modern times. The new media, focused primarily on the activity of the recipients, have been welcomed by the Church, who has recognized the new media's enormous power to influence people and feels obliged to use these tools in pastoral care. The COVID-19 pandemic is a special challenge in this matter. Pope Francis, on his Twitter profile during this period, called for prayer and unity with all people in need. Many priests in Poland, through the YouTube platform and the social network site Facebook, have taken various initiatives to proclaim the Word of God, accompany the faithful at a difficult time of isolation, assuring the spiritual closeness of the Church's community.

Key words: social media, pastoral care, pandemic, „Mocni w Duchu”, e- retreat.